

3. Козій М.К. Громадянськість і педагогічна майстерність викладачів професійно-технічних навчальних закладів / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К.: 2003. – 246 с. (С. 151-177).
4. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою. Навч. посібник. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
5. Лещенко М.П. Теоретико-методологічні основи педагогічної майстерності викладача професійної школи в умовах сучасного соціуму / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К.: 246 с. (С.62-82).
6. Лещенко М. П. Як підняти викладання в школі до високого рівня мистецтва // Обдарована дитина.–№8, 2004.– С. 17-22.
7. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці .– К.: Т-во „Знання УРСР”, 1989.–48с. (Сер. 7 „Педагогічна”; №9).
8. Песталоцци Й.-Г. Лебедина песня // Избр. пед. соч.: в 2-х т. – Т.2. – М.: Педагогика, 1981. – 416 с.: Библиогр. С. 406-414.
9. Пилипчук В.В. Поглиблення професійних знань як умова розвитку педагогічної майстерності викладача / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К.: 2003. – 246 с. (С. 124-150).
10. Солдатенко М.М. Проблеми професійно-технічного навчального закладу / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К.: 2003. – 246 с. (С. 110-123).
11. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения в 6-ти т. – Т.1 / Сост. С.Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
12. Шаталов В.Ф. Точка опоры. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.

УДК 371. 4

В.В. Макарчук

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У СУЧАСНИХ НОВАТОРСЬКИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

***Анотація.** В статті розглядається сучасний досвід організації продуктивної праці у загальноосвітніх школах окремих регіонів із традиційними центрами художньо-промислового виробництва.*

***Аннотация.** В статье рассматривается современный опыт продуктивного труда в общеобразовательных школах в отдельных регионах с традиционными центрами художественно-промышленного производства.*

***Annotation.** The article deals with the up-date experience of productive labour organization at secondary comprehensive schools of some regions with traditional centres of art handy-craft production.*

Трудова діяльність людини поряд із суспільними відносинами, духовною культурою і матеріальним виробництвом, причиною й наслідком якого вона є, відіграє важливу роль у розвитку цивілізованого суспільства. Цим зумовлена об'єктивна необхідність в удосконаленні трудової підготовки учнів загальноосвітньої школи, переорієнтації ставлення до такої підготовки, оскільки помітною є тенденція відчуження учнів від праці. На гальмування практичної підготовки учнів до праці значною мірою впливає скорочення навчального часу, відведеного на трудове навчання; це, в свою чергу, знижує ефективність її впливу

на фізичний, інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток особистості школяра.

Певний внесок у розв'язання проблеми організації продуктивної праці зробили вітчизняні науковці В.В. Акімов, Й.М. Гушулей, Н.А. Калініченко, В.М. Мадзігон, Н.Г. Ничкало, Д.Л. Сергієнко, В.П. Тименко, Д.О. Тхоржевський.

З переходом підприємств на нові форми господарювання, побудовою економічних відносин на госпрозрахунковій основі трудова підготовка в школі почала вимагати нових предметів і підходів до організації продуктивної праці учнів.

Поява в економічній сфері нових форм господарювання (малі підприємства, фермерські господарства, кооперативи, акціонерні товариства тощо) кардинально змінила вимоги до організації продуктивної праці школярів. З виконавської продуктивна праця стає проектувальним процесом, міждисциплінарною проектно-художньою діяльністю, яка забезпечує синтез трьох видів творчості: наукової, технічної, художньої.

Загальновідомо, що складний процес формування і подальшого розвитку особистості, безпосереднього виробника матеріальних благ відбувається в ході його взаємодії з різними елементами соціального середовища (через включення в систему суспільних зв'язків і відносин, спілкування з іншими членами суспільства в процесі спільної продуктивної праці, навчання, відпочинку тощо). Це важливе положення необхідно мати на увазі при вирішенні актуального завдання, що стосується удосконалення всіх елементів і напрямів системи підготовки, виховання та підвищення кваліфікації працівників.

Так, школи м. Миколаєва (№31, №58) набули статусу „Академії дитячої творчості”. Тут здійснюється продуктивна праця з предметів декоративно-прикладного циклу: ювелірної майстерності, кераміки, художньої обробки дерева, металопластики, художньої обробки тканини, лозоплетіння, соломоплетіння.

Така ідея не є новою. Вона уже реалізована у вальдорфській педагогіці, яка „прагне створити специфічне середовище, яке пом'якшує надмірний і руйнівний вплив технізованого світу” [1, 33]. Аналогічний досвід, дещо спотворений радянською дійсністю, уже пропонувався у школах педагогів-новаторів України. Постає проблема відтворення національної за змістом і формою продуктивної праці за аналогом до вальдорфської школи.

Сільське середовище – історично зумовлена категорія, яка має свою чітку специфіку (базову та регіональну), що охоплює як безпосередньо землеробство, так і всю сільську сферу, включаючи освіту. Особливий характер праці впливає на спосіб життя пов'язаних з нею людей, що знайшло вираження у розвитку особливої системи організації середовища – села. Це сільське середовище найбільш сприятливе для втілення ідей вальдорфської педагогіки.

У сільській місцевості проживає і в найближчій перспективі проживатиме близько третини населення України. У промисловому виробництві зосереджено значну частину соціально-економічного потенціалу суспільства: задіяне найбільше багатство країни – 41,8 млн. га сільськогосподарських угідь, загальна грошова оцінка яких дорівнює 306,8 млрд. грн., майже чверть виробничих фондів країни, п'ята частина працівників, формуються три чверті роздрібного товарообігу [3, 58].

Новітня і стародавня історія України свідчать, що в нашій країні село і селяни були й залишаються найважливішою підвалиною, на якій тримається держава. Село не тільки виконує функцію продовольчого та сировинного постачальника держави,

а й залишається носієм і продовжувачем самотутніх матеріальних, культурних, моральних надбань й традицій минулих поколінь, українського менталітету. Це середовище, де через дитячу творчу працю (рухливі ігри, заняття мистецтвом тощо) в дитини розвиваються здібності, виявляються якості, які дозволяють у дорослому житті використати свій потенціал [3, 33].

Звичайно, освітні реформи на селі відбудуться за умови, коли нинішня аграрно-реформаційна політика буде переглянута і чітко скорегована на посилення соціальної спрямованості розвитку продуктивних сил сільського господарства, першочергове задоволення соціально-економічних інтересів селянства, подолання його бідності і досягнення необхідної якості життя, людської цивілізованості. Новий господар-селянин має стати повноцінною особою українського суспільства, спроможною повністю розкрити свій творчий потенціал. Цього можна досягти лише за умови підготовки школярів до майбутньої трудової діяльності на засадах власних традицій, звичаїв і зарубіжного досвіду вальдорфської педагогіки, яка є найвідповіднішою освітньою системою для сільських шкіл і кордоцентричної ментальності українського етносу.

Як слушно зазначає В.Г. Кузь, „найвразливіше місце в системі освіти сьогодні – це сільська школа. Але підтягування її до рівня міської здається не зовсім правильним, бо вона не є недорозвиненою міською школою. Це своєрідний освітянський заклад, зі своїм, як правило, полікультурним середовищем, з умовами розвитку в іншій, дещо відмінній від міської, інфраструктурі. Отже, йдеться про сільську школу не як про вчорашній, а як завтрашній день освіти ... Тому доцільно, визначивши її місце в системі соціального та науково-технічного прогресу, шукати самостійні шляхи розвитку. Вони, насамперед, мають впливати із завдань, які повинна розв'язувати сільська школа і які мають бути пов'язаними з її особливим „сільським” статусом. Сільська школа знаходиться ближче до природи порівняно з міською. Отже, вона має цілу низку позитивних чинників, які впливають на успішну реалізацію функціональних обов'язків і ставлять її поза будь-якою конкуренцією” [2, 6].

На відміну від міських школярів, виробництво для яких недоступне, приховане в закритих для них установах, сільські діти органічно вписані у всі ланки сільської праці, для них не існує ніяких секретів. Вплив особливостей побутування сучасного села на формування свідомості молодого покоління дуже великий. Завдяки прямій близькості учня до основних виробничих процесів, з роками у нього складається чітке уявлення про роль праці в житті людини, її вплив на повноцінний всебічний розвиток особистості. Для соціальної зрілості сільських школярів істотною є й та обставина, що в селі раніше, ніж в місті, учні відчують інтерес до себе як до майбутніх фахівців.

Сучасні зміни переконують учнів сільських шкіл в тому, що в умовах, коли попит на робочу силу в місті скорочується, а продовження навчання у вищих навчальних закладах стало значно складнішим (виходячи з матеріальної точки зору), їх реальні життєві плани необхідно, в першу чергу, пов'язувати з рідним регіоном, робити власний внесок у розбудову сільського господарства, відродження регіональних народних промислів. На перший план виступає необхідність оволодіння відповідними економічними знаннями і художньою культурою, необхідність адаптування до нових реалій життя, забезпечення конкурентоздатності продукції, яка б відзначалася високою споживчою якістю, асортиментом і дизайном упаковки.

Для сільської школи характерна близькість до сільськогосподарського виробництва і живої природи, до центрів матеріально-художньої культури, що створює сприятливі передумови для формування системи конкретних знань про наукові основи виробництва та для систематичного залучення школярів до продуктивної праці. З цією метою при школах створюються міні-ферми, підсобні господарства для підготовки працівників сільськогосподарського виробництва. Але без врахування етнічної специфіки українська продуктивна праця, яка традиційно пов'язана з календарно обрядовими святами і трудовими звичаями, міні-ферми і підсобні господарства втратять свою педагогічну значущість і перетворяться на вимушений засіб виживання в економічно несприятливих умовах. Показовим з цього приводу є досвід організації продуктивної праці українськими педагогами-новаторами, які навіть в умовах радянської авторитарної школи намагалися наблизити форми продуктивної праці до художньо-промислового виробництва, з урахуванням трудових традицій і звичаїв українського народу і його етнопедагогіки.

На наш погляд, сільська школа повинна стати основою відтворення й удосконалення духовного, інтелектуального, матеріального надбання народу; забезпечувати той рівень знань, що дозволяє її випускникам бути конкурентноспроможними; володіти власністю у вигляді нерухомості, земельних ділянок. Саме сільська школа була постачальником професійних кадрів для художньо-матеріального і духовного напрямку української культури.

Цю проблему можна успішно вирішити, скориставшись цінним досвідом організації поєднання навчання з продуктивною працею, що нагромадили навчальні заклади Івано-Франківщини, Закарпаття, а також інших регіонів, де традиційно склалися центри українських народних промислів. Такою, зокрема, є досвід роботи Химчинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Косівського району Івано-Франківської області. На базі школи функціонує шкільна пекарня, кузня, пасіка. Школа здійснює впровадження освітньої діяльності, пов'язаної з наданням професійної освіти на рівні кваліфікаційних вимог до підготовки з робітничих професій за напрямом тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва (категорія „А”) 8331.2, з ліцензованим обсягом прийому 25 осіб, відповідно до рішення ДАК від 21 грудня 2000 року. У розпорядженні школи знаходиться набір сільськогосподарських машин: два трактори – Т – 40 АМ та ДТ – 75 М, вантажний автомобіль ГАЗ – 53 А.

Педагогічний колектив школи ставить перед собою завдання – дати учням знання з основ наук; сформуванню високу гуманістичну духовність, моральність особистості; підготувати відповідального, дисциплінованого, ініціативного, творчо мислячого підприємливого працівника як для агропромислового комплексу, так і для інших галузей народного господарства. Провідна роль у формуванні цих якостей належить трудовому вихованню і навчанню. Виробнича бригада стала справжньою школою трудового навчання і виховання старшокласників.

Незважаючи на всі негаразди сьогодення, школа зберегла навчально-матеріальну базу: 3 трактори, повний набір сільськогосподарських машин (сівалки, картоплесаджалки, картоплекопач, оприскувачі, культиватори, луцильники, котки, борозни). Заклад має кабінет обслуговуючої праці, майстерні для роботи з деревиною, металом; майстерні для вивчення тракторної та швейної справи.

У першу чергу було вирішено питання потреби в кадрах. Крім вчителів трудового навчання, які працюють за фахом, залучили колишніх спеціалістів

сільського господарства, які працювали у спілці селян. Це дозволило створити ланки механізаторів, рослинників, овочівників. На площі 6 га бригада вирощувала озиму пшеницю (2,5 га), картоплю (2,2 га), квасолю (1 га), капусту, столовий буряк (0,3 га), огірки. На 2006–2007 навчальний рік учні взяли в оренду ще 5 га землі, щоб створити фермерське господарство. Складаються акти обліку зібраного врожаю, які здаються в сільську Раду народних депутатів, а весь урожай зберігається в підвалах й коморах школи, згодом використовується шкільною їдальнею. Зерно перемелюють у сільському млині на муку, а з неї виробляють макарони, випікають хліб, булочки. Це допомагає значно знизити оплату харчування учнів.

Практика показала, що без переробки сільськогосподарської продукції будь-які форми господарювання малорентабельні або навіть збиткові. Тому незабаром було збудовано власну шкільну пекарню.

Школа має власну пасіку (8 бджолородин), за якою доглядають члени гуртка „Юний бджоляр” під керівництвом досвідченого пасічника – теж колишнього працівника спілки селян. Частина одержаної продукції продається, а гроші використовують для закупівлі запасних частин для машин, сортового насіння. Частину врожаю витрачають на відгодівлю свиней та ВРХ (бичків).

Працює і шкільна кузня, де учні навчаються азів ковальської справи і самостійно виготовляють нескладні деталі для шкільного автопарку сільськогосподарських машин, а також ремонтують шкільний реманент.

Значну допомогу у трудовому вихованні надають батьки вихованців. Традицією в школі стало проведення толок при посадці сільськогосподарських культур у шкільній бригаді, просапці, зборі врожаю. Батьки і діти працюють разом, бачать працю своєї дитини й інших, що стимулює покращення дисципліни, виховання високої культури праці.

Щорічно проводяться екологічні толоки, в яких бере участь громадськість всього села та весь дитячий і учительський колектив. Прикладається максимум зусиль для збереження естетичного вигляду школи, обладнання шкільних кабінетів та майстерень. Така організація продуктивної праці в Химчинській загальноосвітній школі допомагає педагогічно професійно інструментувати новітню ідею модернізації загальноосвітньої школи шляхом її профілювання.

Трудове виховання, важливим складником якого є продуктивна праця, тісно пов'язане із навчальним процесом сучасної школи. Сьогодні воно вимагає ширшого пропагування та впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл будь-якого профілю. Вивчення педагогічною громадськістю України вимагає досвід організації продуктивної праці у сучасних школах Закарпаття, Івано-Франківщини, Миколаївщини де утилітарно спрямовані види продуктивної праці органічно поєднуються з продуктивною працею художньо-промислового спрямування, що ефективно позначається на повноцінній профорієнтації і самовизначенні учнів.

Література:

1. Іонова О., Черновол-Ткаченко Р. Гуманістична спрямованість вальдорфської педагогіки // Початкова школа. – 2000. – №1. – С. 32–34.
2. Кузь В.Г. Сільська школа, сільський вчитель ХХІ століття // Збірник наукових праць УДПУ. – К.: Науковий світ, 2000. – С. 145–155.
3. Пушкаренко П. Проблеми соціального відродження села // Економіка України. – 2002. – 2 лютого. – С. 58–63.